

İlahiyet

ŞEKİL VE RUH

YAZAN:

Prof. Eb'ul Hasan
Ali Nedevi

TERCEME:

Bekir Topaloğlu
İst. Yük. İsl. Enstitüsü
Kelâm ve mezhepler
tarihi asistanı

Her şeyin bir şekli, modeli, bir de ruhu ve hakikati vardır. İkisi arasında - benzerliğe rağmen - büyük bir fark bulunur. Hayatta şekil ile ruhu kolayca birbirinden ayırır, şekle vermediğiniz ehemmiyeti ruha ve hakikate gösterirsiniz. Buna bir misal verelim: Plâstikten yapılmış meyveler. Bunlar renk ve şekil bakımından elma, nar, portakal, üzüm, muz... gibi görünür. Fakat bu şekiller hakiki meyvelerin yerini tutar mı hiç? Nerde o meyvelerin tadı kokusu?.. Bu şekiller olsa olsa bir süs ve kalıptan, şekilden ibarettir.

Müzedeki her nevi canavar, ehli hayvanlar, güzel kuşlar, mini mini serçeler görürsünüz. Bunların içinde Arslanlar, Kurtlar, Filler, Ayılar bulunur; çeşitli yırtıcı kuşlar, korkunç canavarlar görülür. Fakat bunların bir takım hareketsiz, donmuş şekiller, lif ve pamukla döndürülmüş cansız cesetler olduklarında şüphe yoktur. Hiç birinde hayatın zerresi bulunmadığı gibi kumldayacak, hücum edecek bir kuvvet de mevcut değildir. Evet hiç birinde bir hayat nişanesi göremez, gizli bir ses bile duyamazsınız. Şekil hakikatın yerini tutmaz. Hakikatın hayatta gördüğü vazifeyi göremez, onun gösterdiği çalışma ve gayreti gösteremez, hakikate mukavemet edemez. Şekil ile hakikat arasında bir mücadele başlarsa şekil hemen yere serilir, çünkü o, hakikatın ağırlığını taşıyamaz. Eğer bir insan kalkar da hakikatın görebileceği işi şekle yükler veya ehemmiyetli bir işte ona güvenirse şekil onu aldatır, son derece mahcup bırakır.

Şekil ne kadar azametli ve heybetli olursa olsun zayıf ve mütevazı hakikate mağlûp olur. Çünkü ehemmiyetsiz bir hakikat azametli ve heybetli bir şekilden daha kuvvetlidir. Lif ve pamuk dolu cansız bir Arslan; zayıf ve nazık eliyle bir çocuk devirebilir. Çünkü çocuk, ehemmiyetsiz ve küçük de olsa bir hakikat, bir ruh taşımaktadır, Arslansa heybeti de olsa bir şekilden ibarettir.

İçinde yaşadığımız şu dünya hakikat ve realite dünyasıdır. Allah her şeyi bir hakikate bağlı olarak yaratmıştır. Mal ve servetin bir hakikati vardır, onun sevilmesi yaratılıştandır, tabiidir. Bundan dolayı onun için hükümler konmuş, Allah tarafından ona câzibe ve tesir verilmiştir. Evlâdın da bir hakikati vardır. Çocuklarımıza düşkün olmak, onları sevmek yaratılışımızda mevcuttur. Bu sebeptendir ki, İslâm'da onların terbiye ve tahsiline dair hükümler konmuştur. Yine böylece tabii ihtiyaçların ve yaratılıştaki mevcut meyillerin inkâr edilmez bir hakikati vardır. Bu hakikatleri ancak daha kuvvetli bir hakikat daha büyük ve daha şiddetli bir meyil yenebilir.

Bizler, yer yüzünün her tarafına serpiştirilmiş bulunan bu realiteleri yenmek için, İslâmın ve imanın hakikat ve ruhuna muhtacız. İslâmın sadece şekli bu realiteleri yenmeye muktedir değildir, bunlar bâtıl ile karışık hakikati

katler de olsa. Zira sadece şekil herhaçğı bir hakikate muzaffer olamaz.

İşte bunun içindir ki, bugün, İslâmın şeklinin, maddî ve bayağı hakikatleri yenemez bir halde bulunduğunu gözlerimizle görmekteyiz. Çünkü şekil, dış görünüşü itibarıyla ne kadar mukaddes ve parlak olursa olsun hiç bir nüfuz ve tesire sahip değildir. Bizim şekilden ibaret müslümanlığımız, sözümüz ve namazımız, bugün, bayağı âdetlerimizi yenemiyor, şehvetlerimizi kıramıyor, ehemmiyetli durumlarda hakkın ana caddesinde bizi tutamıyor.

Bir zamanlar, gönül ve ruhlar üzerinde hayret verici bir hâkimiyete sahip bulunan; alışkanlıkları terk etmeyi; şehvetleri yenmeyi, Allah yolunda şehid olmayı, Allah için candan ve nefisten vaz geçmeyi ve din uğrunda güçlüklerle göğüs gerip nice acıları sineye çekmeyi insanların gözüne kolay gösteren o «mukaddes kelime» şimdi, bütün gece horul horul uyuyan insanların yataklarını terk edip sabah namazına kalkmalarını temin etmekten âcizdir. Evet, dinen yasak olduğu ve «mukaddes kelime» harama yaklaşmaya müsaade etmediği için içki içme arzusunu yenip, insanla elindeki şarap kadehi arasına giren ve onu şarabı içmekten alakoyan «kelime», bugün artık ne bir emir verebilmekte, ne de bir yasak çıkarmakta..

Gözünü, İslâm tarihine bir gezdir, onun bölümleri ve sayfalarını karıştır, görürsün ki ilk asırlarda sahabe ve müslümanların ağızlarından çıkardıkları «İslâm kelimesi» sâbit bir hakikate, bir öz ve ruha sahibti; kökü sağlam, dalları gök yüzüne yükselmiş ve Allah'ın izniyle her mevsim meyvelerini veren mübarek bir ağaç gibiydi. Bizim kelimemiz ise sadece ses ve harflerden, boş konuşmadan ibaret.. Bundan dolayı da milletin hayatında herhangi bir te'sire sahip olmadığını görürsün.

Bütün bunlara rağmen, bir de kalkar, Peygamber Efendimiz (S.A.)'in ashabının hayatını bizim hayatımıza tatbik etmek ister, bu kelimenin, her mevsim meyvelerini vermesini ve geçmişte meydana getirdiği tesiri göstermesini beklersiniz. Nihayet — gayet tabii olarak — bu mümkün olmayınca sorar dururuz:

— Biz müslüman değil miyiz?

— Biz namaz kılmıyor, oruç tutmuyor muyuz?

— Biz sabah—akşam İslâm kelimesini söyleyip tekrar etmiyor muyuz?

O halde bizim devrimizle Hulefâ-i râşidin devri arasındaki bu korkunç fark neden? Bizim baktığımız, bizim nasibimizle onların nasibi arasındaki bu muazzam uçurum neden?

— Nerde iman ağacının meyveleri?

— Nerde namaz ve orucun semereleri?

— Nerde Allah'ın va'dettiği apaçık zafer, yüzü hâkimiyeti ve paydamlık müjdesi?!

Nefislerimiz aldatmasın bizi. İyi bilmeliyiz ki onlar lâf değil, iş ve ciddiyet adamı idiler. Onlar dinin hakikatını yaşıyorlardı. Onların «Kelime» si hakikat, namazları.. hakikattir. Biz ise bu hakikatlerden uzak ve mahrumuz. Hakikatın verdiği neticeyi, onun temin ettiği faideyi şekilden beklemek olsa. olsa bir kuruntu, bir havaldır ve bir nevi muhaldir.

***

Tarihte okumadığımız mı ki, Ashâb-ı kirâmdan Hz. Hubeyb (R.A.) bir ağacın üzerine çıka-

rılmış, vücudu süngü ve mızraklarla delik — delik edilmiş. (O ise bu esnada tahammül gösteriyor,, şikâyet etmiyor, inlemiyor bile. Kendisi ne denilir ki: Hz. Muhammed'in senin yerinde olmasını ister miydin? İşte bundan muztarip olur ve haykırır: Allaha yemin ederim ki, benim yerime, onun ayağına bir dikenin batırılmasına râzi olmam!

Düşünülürse acaba Hz. Hubeyd'e burada tahammül veren, Resûlullah sevgisi uğrunda ona bu asil sözü ilham eden İslâmın şekli ola bilir mi? Hayır, bilakis İslâmın hakikatıdır ki mızraklar ona batar, onun bedeniyile oynarken gözlerinin önünde cenneti canlandırmış ve ona hitab ederek: «Sabret, Hubeyb, her şey bir kaç dakika, bir kaç saniyeden ibaret! İşte cennet seni gözetlemekte, Allahın rahmeti seni beklemekte. Şu fânî cesedin acılarına, bu geçici hayatın elemelerine tahammül edersen daimi saade te ve ebedî hayata kavuşursun!» demiştir.

İşte bu manevî kuvvet, sevgi ve iman hakikatıdır ki, Hubeyb'in salıverilip yerine, Resûlullah (S.A.)'in ayağına bir dikenin batırılmasına müsaade etmemiştir. Acaba şekil, sahibini bu ihlâsa, bu fedakârlığa, inandırdığı şeyde bu derece sebat edip ölüme tahammül etmeye sevkedebilir mi? Hayır! Doğrusu şu ki, şekil felâket ve acılara mukavemet edemez, hattâ bunların hayal edilmesine, akıldan geçirilmesine bile... Bunu Hindistanda gelip geçmiş ızdıraplı devirlerde biz görmüşüzdür. Bazı müslümanlar, hatırlarından geçen dehşet, ölüm korkusu ve kafalarında dolaşan hayalî, kızgın harplerden korkarak İslâmın şeklini değiştirmişler ve küfür kıvafetine bürünmüşlerdi. Çünkü bu insanlar İslâmın şeklini yaşıyorlar, hakikatından mahrum bulunuyorlardı.

***

Hz. Suheyb (R.A.) Mekkeden Medineye hicret ediyordu. Yolda Mekke müşriklerinden bir gurupla karşılaştı. Dediler ki: «Bizim memleketimize fakir, meteliksiz olarak geldin, zenginleştin, bu duruma geldin, şimdi de malınla canınla buradan kaçmak istiyorsun, değil mi? Yemin ederiz ki bunu yapamayacaksın.» Burada İslâmın hakikatıyla malın hakikati arasında bir harp başladı. Nihayet İslâmın hakikatı düşmanını yendi ve Suheyb sordu: «Ne dersiniz, malımı size versem beni serbest bırakır mısınız?» «Evet», dediler. «O halde alın.» dedi. Böylece Suheyb malından uzak, fakat diniyle başbaşa, hiçbir şey kaybetmemiş bir zarara uğramamış gibi neşe ve sevinç içinde Medine'ye gitti.

Ashâb-ı Kirâmdan Ebu Seleme zevcesi ve oğlu ile birlikte Medine'ye gidiyordu. Müğire oğulları onu görünce kalktılar karşısına çıktılar: «Hadî diyelim ki canını bizden kurtardın, götürüyorsun, şu bizden olan zevcenin ne diye sana bırakalım da yâdeilere götüresin.» dediler ve devenin yularını elinden çekip alarak hanımın götürdüler. Diğer taraftan Abdülesed oğulları da küçük oğlu Seleme'yi aldılar. İşte burada İslâmın hakikatı muzaffer oldu: Ebu Seleme zevcesini ve oğlunu Allahın himavesine bırakarak tek başına hicret etti. Acaba şekil bunu yapabilir mi? Hayır! Bilakis duvduk ki bazı insanlar malı, zevceleri, çocukları ve sair dinîva metaı ve onun yalancı menfaatleri için dinlerinden dönmüşler.

Bir gün Ebû Talha namazda iken bahçesine bir kuş girmişti. Fakat kuş çıkış yolu bulamıyordu. Ebu Talha'nın kalbi onunla meşgul olmuştu. Nihayet namazını bitirince bahçeyi hem men Allah rızası için verdi, elinden çıkardı. Çünkü o, herhangi bir şeyin kendisini namazın hakikatından alıkoymasını, kalbini meşgul etmesini istemiyordu!

Burada bahçenin bir hakikati, onun meyvesinin ve yenmesinin de bir hakikati vardır. Bu hakikatleri ancak İslâmın hakikatı yenebilir. Fakat bugün bizim kıldığımız namaz, hakikatten ruhtan uzaktır. Bundan dolayı en basit maddî hakikatlere mukavemet edememektedir.

Yermük harbinde müslümanların sayısı bir kaç bin (30-40 bin) Bizanslıları ise beş yüzbinden fazla idi. Müslümanların bayrağı altında çarpışan bir Hıristiyan Bizanslılar ne de çok, Müslümanlar ne de azdır! deyince Hz. Hâlid RA) cevap verir: Onlar sayıca çok olmuş hiç ehemmiyetli değildir. benim ölüme arzum doruk atımın ayak sancısından kurtulmasıdır. Hz. Hâlid neden telâşa kapılmamış, niçin bu korkunç kalabalık onun zihnini hiç yormamış ve neden kesif Bizans orduları onun gözünde büyük görünmemişti? Çünkü o, Allaha inanıyor. onun zafer vereceğinden emin bulunuyor; kendisinin hakikat üzere olduğunu, karşısında sadece bir şekil bulunduğunu ve Bizanslıların hakikatten uzak bir kabuk değerini taşıdığını çok iyi biliyor ve ne kadar çok olursa olsun şeklin hiç bir zaman İslâmın hakikatine karşı dayanamayacağına bütün varlığıyla inanıyordu.

***

Şüphe yok ki biz de şehadet ve tevhid kelimelerini söyleriz, içimizde söylediğinin ne olduğunu bilenler de vardır. Fakat şekil başka, hakikat de başka bir şeydir. Hz. Peygamber (A.S.) in Ashabı ve sâdik Müslümanlar bu şehadetin hakikatını yaşıyorlardı. Onlar «Lâ ilâhe illâllâh» dedikleri zaman ondan başka tanrının, ondan başka Rabbin, ondan başka rızık vericinin bulunmadığına, fayda ve zararın ancak ondan gelebileceğine, mülkün saltanatın, yaratmanın ve her emrin ona ait olduğuna, her şeyin mukadderatı onun elinde bulunduğuna, herkese yardım edip kimsenin yardımına ihtiyacı olmadığına bütün gönülleriyle inanıyorlardı. Onu samimi olarak severler, ondan hakkıyla korkar, ondan ister, onun lütfunu umar, ona ibadet ve niyazda bulunurlardı. Ve böylece hâlis ve adâletli kullar, cesur ve kuvvetli kimseler olmuşlardı. Düşmandan korkmaz, ölümden çekilmez, kınayanın kınamasına ehemmiyet vermezlerdi.

Şimdi biz kendimize dönelim ve düşünelim: Bu hakikat. acaba, içimizi doldurmuş, damarlarımıza işlemiz iliklerimize sinmiş ve hayat ağacımız bu su ile sulanmış mıdır? Oziir beyan eder. affınızı dilerim. aziz okuyucular! Korkarız ki, durum böyle değildir. korkarız ki hayatımızda hakikatten daha çok şekle sarılmışız. İşte hayatımızın en zayıf noktası, bedbahtlığımız ve felâketlerimizin asil sırrı!..

Hepimiz âhiretin, cennetin, cehennemın, öldükten sonra dirilmenin hak olduğuna inanırız. Fakat biz Hz. Peygamber (S.A.) in Ashabı ve iyilikle onlara tâbi olanlar gibi imanın hakikatine sahip miyiz, acaba? Duyduk ki onlardan

biri, Resûlullah (S.A.) in: «Genişliği gökler ve yer kadar olan cennete kavuşmak için çarpışmaya kalkınız» buyurduğunu işitmiş, ağzındaki hurmayı atarak: Eğer şu hurmalarımı yiyinceye kadar yaşayacak olursam, bu, uzun bir hayat olacaktır, demiş, harbe girmiş ve nihayet şehid düşmüştür. Zira cennet ona göre şüphe edilmeyen bir hakikatti. «Ben Uhud dağının ardından cennetin kokusunu almaktayım.» sözünü Enes b. en-Nadr gibi kim anlayabilir?!

Yermük savaşında Müslümanlardan biri gelmiş ve kumandana: Ben ölümüne hazırlandım Resûlullah (S.A.) e arz edeceğim bir dileğin var mıdır? demiş, o da: «Evet, benden selâm götürür ve dersin ki: Ya Resûlullah Rabbimizin bize va'dettiğini doğru bulduk» cevabını verir.

Bu sözü, ancak Allah yolunda öldürüleceğine, Resûlullah'a kavuşacağına, Allahın lütfuyla, onunla bir arada geleceğine ve onun kendisiyle konuşacağına kat'iyetle inanan söyler. Bir insana böylesi kat'î bir iman nasib olunca onu, ölümü karşılamaktan alıkoymayacak, kendisiyle şehidlik arasına girecek hangi mâni vardır?

***

Şu İslâm milletinin tarihinde meydana gelen en büyük inkılâp, şeklin hakikatın yerini alması ve ümmetin hayatına hâkim olmasıdır. Bu tarihin eski devirlerinden itibaren böyledir. Uzaktan bu şekli görenler onun hakikat olduğunu sanırlar ve bundan dolayı ona yaklaşmaktan korkarlardı. İslâmın ruhtan uzaklaştırılmış bu şekli, kuşların ve sair zararlı hayvanların girmemesi için tarlaların ortasında çiftçinin diktiği bir korkuluk gibi idi. Kuşlar ve zararlı hayvanlar onu insan veya hekeci sanarak tarlaya yaklaşmazdı. Nihayet zeki bir karga veya cesur bir hayvan korkmadan girer ve görür ki o bir şey değilmiş. Böylece kuşlar ve vahşî hayvanlar tarlayı istilâ eder, onu bozar, ekinini mahveder. Müslümanlar için de aynı hâdise cereyan etmiştir. İslâmın şekli onlara uzun zaman bekeçlik etmiş, dünya milletlerinin hiç biri onlara karşı cür'et gösterememiş, bu korkunç karaltıyı bir imtihan ve tedkikten geçirmek kimsenin aklına gelmemişti. Fakat ne zaman Tatarlar Bağdad'ı yazma edince müslümanlar rüsvay olmuş, ruhta ve ma'nevî kuvvetteki iflâsları meydana çıkmış ve ta o zamandan itibaren şekil onları korumaktan, müdafaa etmekten ve milletlerin baskınlarını önlemekten âciz kalmıştır. Çünkü şekil sadece cehalet ve gurura istinad eder; perde kalkar ve örtü sıyrılınca sabah, gözlerin önüne serilir.

İslâm tarihinde, savaş meydanlarında Müslümanların mağlup oluşlarına dair görüp okuduğumuz haberler, bütün bunlar. şeklin mağlûbiyet ve muvaffakiyetsizliği haberleridir. başka değil. Ruh ve hakikatten uzak kalıp şekle bağlı oluş İslâm milletini her meydana, her harpte, her mukavemet ve çarpışmada mağlûb ve mahcup etmiştir. Fakat suç, bizdedir. Çünkü biz hakikatın vükûnünü şeklin sırtına vüklemişiz o da vüklenememiş. tasıvamamıştır. Bir hicten ibaret olan, ehemmiyetsiz şekle büyük emellerimizi bağlamışız, o da umduğumuzu verememiş. havallemizi suva düşürmüş ve bizi meydana mahcup bırakmıştır.